

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

голова Приймальної комісії

 проф. Ігор Цепенда

«24» квітня 2023 р

ПРОГРАМА

вступного випробування з

Теорія і методика навчання (українська мова)

для зарахування на навчання за ступенем доктора філософії за спеціальності

014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)

ОНП «Середня освіта (українська мова і література)»

на основі освітнього рівня магістра (освітньо-кваліфікаційного ступеня спеціаліста) при прийомі на навчання у 2023 році

Розглянуто та схвалено

на засіданні Приймальної комісії

Прикарпатського національного

університету імені Василя Стефаника

Протокол № 1 від 24/04/ 2023 р.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою вступного випробування з Теорії і методики навчання (українська мова) є перевірка знань і відбір вступників для зарахування на навчання за ступенем доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), при прийомі на навчання на основі освітньо-кваліфікаційного рівня/ступеня спеціаліста/магістра до Прикарпатського національний університет імені Василя Стефаника у 2023 році.

Програма містить основні питання з Теорії і методики навчання (українська мова) та перелік рекомендованої літератури.

Наведений перелік питань, які виносяться на вступне випробування дасть можливість вступнику систематизувати свої знання та допоможе зорієнтуватися, на які питання треба звернути увагу при підготовці до вступного випробування.

Перелік рекомендованої літератури сприятиме у пошуку і підборі джерел підготовки для вступного випробування.

ОСНОВНІ ПИТАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ РІДНОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мовленнєва діяльність дітей, її характеристика. Мовна і мовленнєва компетенція. Проблема формування мовленнєвої компетенції в державних документах. Комунікативна спрямованість навчання дітей рідної мови. Завдання дошкільного навчального закладу з розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови. Засоби розвитку мовлення дитини: організація їхнього спілкування з батьками та вихователями у різних напрямках діяльності (гра, праця, художня література, використання ТЗН, мовлення вихователя й мовлення дітей). Форми навчання дітей рідної мови: різні види занять, повсякденне спілкування з дітьми. Методи навчання мови й розвитку мовлення: дидактичні ігри та вправи, розмови, бесіди, розглядання, читання й розповідання, переказування та ін.

Поняття звукової культури мовлення. Особливості звуковимови дітей у різних вікових групах. Система роботи з виховання звукової культури мовлення. Формування правильної звуковимови. Методика виховання звукової культури мовлення. Робота з виховання звукової культури мовлення на заняттях і в повсякденній діяльності.

Поняття граматичної будови мови. Особливості засвоєння граматичної будови мови дітьми дошкільного віку. Типові граматичні помилки в мовленні дітей. Дитяче словотворення.

Завдання і зміст роботи з формування граматичної правильності мовлення дошкільників. Методи і прийоми роботи з формування граматичної правильності мовлення дітей.

Поняття зв'язного мовлення. Поняття «діалог», «діалогічне мовлення». Завдання розвитку діалогічного мовлення в дошкільному дитинстві. Методи та прийоми розвитку діалогічного мовлення. Завдання розвитку монологічного мовлення дітей. Методи та прийоми навчання дітей монологічного мовлення. Методика навчання дітей переказу літературних творів. Особливості навчання переказу дітей у різних вікових групах.

Поняття розповіді. Класифікація дитячих розповідей. Методика навчання дітей розповіді з власного досвіду. Методика навчання опису предметів, іграшок, картинок тощо.

Сутність мовленнєвої підготовленості дітей до школи. Змістовий аспект мовленнєвого розвитку дітей. Значення розвитку усвідомлення дітьми мовлення. Підготовка руки дитини до письма. Діагностичні методики обстеження мовленнєвої підготовленості дітей до школи.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Методики викладання української мови у початковій школі. Методологічні основи дисципліни, її зв'язок з іншими науками. Мовознавчі та літературознавчі основи початкового навчання рідної мови. Основні методи та прийоми навчання рідної мови у початковій школі.

Читання і письмо як види мовленнєвої діяльності. Засвоєння звукової системи української мови у взаємозв'язку з графічною. Основні періоди навчання грамоти. Добукварний період навчання грамоти, його специфіка, завдання і методика реалізації програмових вимог. Букварний період, його структура, зміст і методи роботи з учнями. Особливості післябукварного періоду навчання грамоти.

Основні періоди навчання грамоти. Добукварний період навчання грамоти, його специфіка, завдання і методика реалізації програмових вимог. Букварний період, його структура, зміст і методи роботи з учнями. Особливості післябукварного періоду навчання грамоти.

Методика формування поняття про співвідношення звуків і букв. Особливості голосних та приголосних звуків. Методика вивчення голосних звуків і способів їх позначення на письмі. Методика вивчення приголосних звуків і способів їх позначення на письмі. Методика звукового і звуко-буквеного аналізу слова.

Читання як навчальний предмет, його завдання і структура. Наукові засади методики читання в початкових класах. Історико-критичний огляд методів класного читання.

Види опрацювання тексту. Підготовка до сприймання твору. Перше прочитання твору. Повторне читання тексту. Аналіз засобів образності. Складання плану та переказ прочитаного. Узагальнювальна бесіда за прочитаним твором.

Специфіка роботи над оповіданнями на уроках читання. Методика опрацювання казок. Структура уроків читання казок. Особливості роботи над науково-пізнавальними статтями.

Методика вивчення граматики. Етапи і методика формування граматичних понять. Вимоги до сучасного уроку граматики. Характеристика методів і прийомів навчання граматики. Типологія уроків мови в початкових класах. Комбінований урок граматики, його специфіка і значення в початковому курсі рідної мови.

Формування загального поняття про іменник. Методика вивчення числа іменників. Методика вивчення роду іменників. Методика вивчення відмінювання іменників.

Специфіка вивчення дієслова в початковій школі. Формування загального поняття про дієслово. Методика вивчення числа і роду дієслів. Методика вивчення часових форм дієслів. Формування поняття про дієвідмінювання. Морфологічний розбір дієслова.

Особливості формування навичок зв'язного мовлення на початковому етапі освіти. Формування поняття про мову як найважливіший засіб спілкування. Комунікативна спрямованість навчання рідної мови. Формування мовленнєвих умінь і навичок. Особливості формування навичок зв'язного мовлення на початковому етапі освіти.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Предмет, завдання, зв'язок методики мови з іншими науками – мовознавством (соціологією, діалектологією), педагогікою (дидактикою), психологією (психолінгвістикою) та філософією. Концепції і Державний стандарт мовної освіти в Україні. Традиційні та новітні методи і прийоми навчання української мови. Поняття методу, метод і прийом. Засоби навчання: мовні (мова і мовлення), усне мовлення – вчителя й учнів, звукозапис, писемне мовлення – підручники, збірники вправ, словники, наочні (таблиці, схеми, малюнки тощо), технічні (кодоскоп, графопроектор, комп'ютер та ін.).

Джерела розвитку методики мови: теоретичні дослідження, узагальнення досвіду роботи вчителів-практиків, педагогічний експеримент.

Статус державності української мови в Україні. Роль української мови у формуванні особистості учня. Мета і завдання української мови в різних типах шкіл. Рівні навчання української мови в середній школі (5-9, 10-11 класи; 8-9 класи з поглибленим вивченням української мови; 10-11 класи; профільне навчання української мови; навчання мовознавчих дисциплін у ВНЗ). Наступність у навчанні між загальноосвітньою школою і вищим навчальним закладом.

Аналіз шкільних програм і підручників з української мови. Способи структурування навчального матеріалу в підручниках. Завдання подальшого

вдосконалення змісту навчання української мови в школі. Зміст профільного навчання.

Мовна особистість та шляхи її розвитку. Психологічні передумови успішного засвоєння мовного матеріалу. Психолінгвістичні основи мовленнєвої діяльності й формування комунікативних умінь. Дидактичні основи навчання. Закономірності засвоєння мови. Застосування загальнодидактичних принципів у процесі викладання української мови. Питання про власне методичні принципи навчання мови і розвитку мовлення.

Теоретичне осмислення методів і прийомів навчання мови. Різні підходи до класифікації методів навчання: за джерелами знань, характером пізнавальної діяльності учнів, характером навчального матеріалу тощо. Залежність вибору методів і прийомів навчання від специфіки навчального матеріалу, підготовки учнів до його сприйняття і засвоєння. Характеристика основних методів навчання мови: зв'язного викладу вчителя, бесіди, спостереження й аналізу мовних явищ, роботи з підручником, методу вправ та ін. Проблемне навчання: способи створення проблемних ситуацій, постановка проблемних питань, керування пізнавальною діяльністю учнів.

Урок як основна форма організації навчання. Основні вимоги до уроку української мови на сучасному етапі. Мета і зміст уроку, правильне співвідношення між теорією і практикою на уроці мови, організація навчальної діяльності учнів, значення системи завдань і вправ для вироблення комунікативних умінь, виховна спрямованість уроків мови.

Проблема типології уроків: загальнодидактична типологія і типи уроків з мови з урахуванням специфіки предмета. Типи уроків за метою проведення. Структура уроку мови, основні її компоненти. Методичні вимоги до окремих компонентів уроків різних типів: повідомлення теми і мети уроку, мотивація навчальних завдань, перевірка вивченого, актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів, вивчення нового матеріалу, закріплення вивченого, підбиття підсумків уроку, домашнє завдання.

Особливості технології основних типів уроків: уроку вивчення нового матеріалу, уроку закріплення знань, умінь і навичок; уроку перевірки й облікунабутих знань і вмінь; уроку аналізу контрольних робіт; уроку узагальнення і систематизації; уроку повторення теми, розділу; уроків розвитку зв'язного мовлення; нестандартні форми проведення уроку.

Методика навчання фонетики й орфоепії. Формування орфоепічних навичок, удосконалення дикції й розвиток умінь володіти голосом (змінювати його за висотою, силою, темпом, тембром). Зіставлення діалектної й літературної вимови. Подолання фонетичних діалектизмів. Методи і прийоми вивчення фонетики й орфоепії. Роль орфоепічних словників.

Методика навчання орфографії. Методика вивчення орфографічних правил. Труднощі у вивченні орфографії, шляхи їх подолання. Основні прийоми навчання орфографії. Види орфографічних вправ, методика їх проведення. Причини виникнення орфографічних помилок, способи їх запобігання.

Методика навчання лексики і фразеології. Методика засвоєння учнями багатозначності, прямого і переносного значення слів та їх уживання, синонімів, омонімів, антонімів, архаїзмів та інших лексичних категорій, вивчення яких передбачене програмою. Подолання діалектизмів, жаргонізмів та росіянізмів у мовленні учнів. Методика вивчення фразеології української мови, шляхи засвоєння фразеологізмів. Система тренувальних вправ з лексики і фразеології. Лексичний аналіз тексту. Словникова робота у зв'язку з вивченням інших розділів шкільного курсу мови.

Методика вивчення будови слова і словотвору. Методика вивчення словотвору: значення, зміст, завдання і принципи вивчення словотвору в школі. Зв'язок з будовою слова, фонетикою, лексикою, морфологією, орфографією. Ознайомлення учнів із способами словотвору: труднощі у засвоєнні словотворчих понять; система вправ; словотворчий аналіз, методика його проведення.

Методика вивчення частин мови. Формування поняття про частини мови на основі їх лексичного значення, морфологічних ознак, синтаксичної ролі й особливостей словотвору. Вивчення системи відмінювання і словотвору частин мови у зв'язку з орфографією та розвитком мовлення. Методичні прийоми теоретико-практичного вивчення частин мови.

Методика вивчення синтаксису. Методика ознайомлення з поняттями «словосполучення» і «речення», зв'язок слів у словосполученні й реченні, типи речень. Методична проблема вивчення складного синтаксичного цілого, тексту та його актуального членування. Методи й прийоми теоретико-практичного вивчення синтаксису.

Методика зв'язного мовлення. Зв'язне мовлення як методичне поняття. Значення і завдання роботи з розвитку вмінь і навичок усного та писемного зв'язного мовлення. Місце занять з розвитку зв'язного мовлення у шкільному курсі мови. Мовленнєвознавчі поняття і шляхи їх засвоєння. Ознайомлення з мовленнєвими нормами та комунікативними якостями мовлення.

Види мовленнєвої діяльності: рецептивні і продуктивні. Аудіювання, читання, говоріння, письмо. Удосконалення рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Формування в учнів навичок виразного читання в процесі вивчення шкільного курсу мови. Робота над продуктивними видами мовленнєвої діяльності. Розвиток діалогічного й монологічного мовлення учнів.

Види робіт з розвитку зв'язного писемного мовлення, їх значення й методика проведення. Аналіз тексту. Тема й основна думка тексту, смислова, граматична, структурна та інтонаційна цілість тексту, способи зв'язку речень у тексті (ланцюжковий і паралельний), композиційно-структурні особливості тексту, абзац.

Методика роботи над переказами (докладними, стислими, вибірковими, переказами-перекладами, творчими). Формування комунікативних умінь учнів у процесі роботи над творами (уміння визначати головну думку твору, скласти план, працювати над мовним оформленням твору, редагувати

написане); робота над творами різних видів і стилів (твори-розповіді, твори-описи, твори-роздуми).

Ознайомлення учнів з публіцистичним і діловим мовленням. Методика написання замітки-інформації, статті-нарису до газети і різних видів ділових паперів (адреса, лист, оголошення, розписка, доручення, заява, протокол, звіт, автобіографія тощо). Наочні й технічні засоби розвитку мовлення, методика їх застосування.

Методика навчання риторики. Роль риторики у формуванні мовної особистості учня. Ознайомлення учнів з етапами розвитку риторики. Елементи риторики в 5-9 класах. Проведення уроків риторики в старшій школі.

Основні форми організації позакласної роботи: мовний гурток, тематичні вечори, читацькі й наукові конференції, дитячі ранки на мовні теми, випуск стінгазети, виготовлення альбомів, журналів і наочних посібників, підготовка повідомлень і доповідей, виступи по радіо, екскурсії до видавництва, в друкарню, на радіовузол та ін.; виставки, мовні ігри, вікторини, конкурси, олімпіади. Міжнародний дитячий конкурс з української мови. Елементи дослідницького характеру в позакласній роботі з мови. Організація роботи учнів у системі Малої академії наук (МАН).

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О. М. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2019. 208 с.

2. Антонюк Н.А. Мовний аналіз у початкових класах: методичний посібник/Н.А. Антонюк, Г.В. Підлужна. К.: ТОВ ВПЦ "Літопис-XX", 2013. 36 с.

3. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія. - Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с.

4. Богуш А.М., Гавриш А.М. Дошкільна лінгводидактика. К.: Вища школа, 2007. 542 с.

5. Богуш А.М., Гавриш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах. Підручник / За ред. А.М. Богуш. Друге видання, доповнене. К.: Видавничий дім «Слово», 2011. 704 с.

6. Бондаренко Н. Ситуаційні вправи на уроках української мови// Українська мова і література в школі. 2017. № 2. С. 2-8.

7. Вашуленко М. Рідна мова як засіб навчання, виховання і розвитку молодших школярів // Мовознавство : Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу українців. Х.: Око, 1996. С. 39-42.

8. Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Концепція навчання української мови учнів ліцею / за заг. ред. д-ра пед. наук Н.Б. Голуб. К. : Педагогічна думка, 2019. 77с.

9. Гордієнко О.А. Розвивальна спрямованість уроків вивчення будови слова в початкових класах. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки, 2014. № 3 рік. (Вийшло друком у 2015 році) С . 151-155.

10. Горошкіна О.М., Бондаренко Н.В., Попова Л.О. Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту: метод, посіб. К.: КОНВІ ПРІНТ, 2020. 128 с.

11. Гордієнко О.А. Позаурочна робота з літературного читання у пізнавальній діяльності першокласників. Історичні аспекти, сучасний стан і перспективи розвитку системи дошкільної і початкової шкільної освіти: збірник науково-методичних праць / за заг.ред О. О. Максимової, М.А. Федорової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. 378 с. С. 205-210.

12. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2018 р., № 87. І Ж Г : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/

13. Державний стандарт базової середньої освіти (2020 року І Ж Г : : <https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/>

14. Електронні версії підручників. URL : <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronnvers-pdruchniky/>

15. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273с.

16. Караман С., Горошкіна О., Караман О., Попова Л. Формування ключових компетентностей учнів засобами підручника «Українська мова» для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням філології. Українська мова і література в школах України. 2017. № 6. С. 22-29.

17. Корицька Г. Використання веб-квест технології у навчанні учнів української мови на засадах діяльнісного підходу. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 65. № 3. С. 66-75. ІЛІ: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_65_3_8

18. Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови: навч.-метод. посіб. Х ерсон.: Айлант, 2022. 352 с.

19. Кучеренко І. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: монографія. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. 410 с.

20. Кучерук О. А. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі: словник-довідник. Житомир : Рута, 2010. 184 с.

21. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навч. посіб. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 182 с.

22. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.

23. Лінгвістичний портал: Електронний ресурс. Режим доступу : www.mova.mfo.

24. Мельничайко О.І. Вивчення елементів синтаксису в початкових класах: методичний посібник / О.І. Мельничайко. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2006. 72 с.

25. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах/ за ред. М. І. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.

26. Навчальні програми для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni~programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.

27. Навчальні програми для 10-11 класів. Українська мова (рівень стандарту). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

28. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>

29. Огієнко І.І. Наука про рідномовні обов'язки. JL: Українська Академія друкарства; вид-во «Фенікс» при сприянні фонду «Відродження», 1995.

30. Освітні програми URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalni-programi>

31. Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітіна А. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. Українська мова і література в школі. 2006. №1. С. 15-20.

32. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови. Дивослово. 2004. № 8. С.5-9.

33. Пометун О. І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод, посіб. / За ред. О.І.Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

34. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах /за ред. М.І.Пентилюк: С.О.Караман, О.В.Караман, О. М.Горошкіна, А.В.Нікітіна, І.В.Гайдаєнко, Т.Г.Окунович, З.П.Бакум, Н.М.Дика. К.: Ленвіт, 2003. 302 с.

35. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: Монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 288 с.

36. Сіранчук Н.М. Лінгводидактичні принципи формування лексичної компетентності молодшого школяра. Початкова школа, 2017. № 1(571). С. 47 - 49.

37. Сіранчук Н.М. Психологічні та психолінгвістичні основи розвитку мовленнєвих творчих здібностей у молодших школярів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Житомир, 2014. Вип. 5 (77). С. 112-116.

38. Сірош Ю.П., Гордієнко О.А. Запобігання помилкам у мовленні учнів як складова системи роботи з української мови вчителя початкових класів. Підготовка педагогів до впровадження державних стандартів дошкільної та початкової освіти : збірник науково-методичних праць / за заг.

ред. В.Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т.В. Наумчук. - Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 515-519.

39. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Твори в 5 т. К.: Рад. школа, 1977. Т.3.

40. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посібник / кол. авторів за ред. М.Пентиліук. К.: Ленвіт, 2003. 149 с.

41. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови. Українська мова і література в школі. 1989. № 1.

42. Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2017. Режим доступу :

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednva-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

43. Український мовно-інформаційний фонд НАНУ. Режим доступу : <https://www.ulif.org.ua/LSlist/>

44. Ушинський К.Д. Рідне слово. Вибрані педагогічні твори: У 2 т. К., 1983. Т. 1.

45. Хом'як І. М. Компетентніший підхід до навчання правопису української мови. Українська мова і література в школах України. 2017. № 11. С.17-20.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Порядок проведення та критерії оцінювання вступних випробувань регулюється Положенням про організацію вступних випробувань у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника.